

Bir İşçi Hakları Savunucusu: Muhammed Fehr Şakfe

Muhammed Fehr Şakfe as a Workers' Rights Defender

Merve Özdemir*

Suriye'nin pek çok âlim yetiştiren ailelerinden birine mensup olan Muhammed Fehr Şakfe, Şam Avukatlar Sendikasının Hukuk Komisyonu üyelerinden Şamlı bir avukat ve aynı zamanda pek çok eser sahibi bir hukuk araştırmacıdır. 2010 yılında vefat eden Şakfe'nin hukuk alanındaki eserleri şunlardır: *Kadâyâ ve Ebhâsun Kânûniyye, el-Vecîz fî Muhâsameti'l-Kudâh, el-Vecîz fî Ahkâmi'l-Îcârât, Ahkâmu Tasfiyeti't-Terikât ve Nazariyyetü Maradi'l-Mevt, et-Tedâbiru't-Tahaffuziyye, İn'idâmü'l-Hükmi'l-Kadâi, el-İsbât bi'l-Beyyineti's-Şahsiyye, Şerhu Ahkâmi'l-Ahvâli's-Şahsiyye li'l-Müslimîn ve'n-Nasârâ ve'l-Yehûd, Mecmûatü Kavânini'l-Ahvâli's-Şahsiyyeti'n-Nâfizeti fî Sûriyye. Tasavvuf alanında ise et-Tasavvuf Beyne'l-Hak ve'l-Huluk* adlı eseri meşhurdur.

Onun belki de İslam dünyasında işçi haklarının ve sorumluluklarının modern anlamda yenice tartışıldığı bir dönemde kaleme aldığı ve 1967 yılında basılmış olan eseri *Ahkâmu'l-Amel ve Hukûku'l-Ummâl fi'l-İslâm* (Beyrut: Dâru'l-İrşâd), iş hukukunu ve işçi haklarını ayrıntılı bir şekilde ele almaktadır. Basımının ertesini yılı kitap, önemine ve ihtiyaca binaen olsa gerek, *İslâm'da İş Ahkamı ve İşçi Hakları* adıyla İhsan Toksarı tarafından dilimize kazandırılmıştır (İstanbul: Nida Yayınları, 1968). Yine kitabın iki önemli bölümü "İslam Hukukunda İşçinin Borçları" (*İslâm Tetkikleri*

* Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Hukuku Anabilim Dalında araştırma görevlisidir. Ş Elektronik posta: www.merve@gmail.com

Enstitüsü Dergisi, 7/3-4 (1979), s. 139-149) ve “İslam Hukukunda İşçinin Hakları” (*İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi*, 8/1-4 (1984), s. 163-176) Servet Armağan tarafından tercüme edilerek yayımlanmıştır. Armağan’ın çevirilerinde “İslam Hukukunda İşçinin Hakları” adlı bölümdeki bir kısım tercüme edilmediğinden, tarafımızca İhsan Toksarı’ya ait çeviri eser esas alınmıştır.

Kitabının önsözünde işçilerin hakları konusunda modern dönemde çok az Arapça kitabın bulunması sebebiyle eserini kaleme aldığını ifade ettikten sonra Şakfe, iş hukuku konusunda da İslami bir düzene ihtiyaç olduğunu vurgulamaktadır. Sanayi devrimi sonrası işçileri âdeta bir para kazanma aracı olarak görüp onları gayriinsani şartlarda çalıştıran materyalist düzen karşısında işçilerin ücretlerinin arttırılıp iş saatlerinin iyileştirilmesine dair talepleri sonucu işçi hakları kavramının gündeme geldiğini hatırlatan yazar, klasik fıkıh eserlerinde bu isimde müstakil başlık olmamasının doğal karşılanması gerektiğinin altını çizmektedir. Bunun yerine iş hukukuna ait genel ilkelerin muamelat kısımlarında ve hassaten *icâre*, *müzâraa* (ziraat ortaklığı) ve *müsâkât* (bağ-bahçe ortaklığı) gibi bab başlıkları altında bulunduğunu belirtmekte ve kendisi de ilgili eserlerin bu bablarından temel ilkeleri tespit etmektedir.

“İşçi hakları” kavramı ile başlayan bölümde yazar bu kavramla, işçilerin işveren, devlet ve diğer işçilerle münasebetlerini düzenleyen kaideleri kasdetmektedir. Ardından kısaca işçilerin işverenler tarafından istismarı olarak adlandırılabilir işçilik probleminden bahseden müellif, bu problemin Avrupa’da baş gösterdiğini ifade ederek İslam ve özellikle de Arap dünyasının fazla bedel ödemediği teknolojik nimetlerden faydalandığına vurgu yapmaktadır. Fakat dünyanın pek çok yerinde bu durum süregelmekte olup ancak işçilerin haklarının müştereken savunulmasıyla ıslah edilebilecektir. İşçilerin yüklerinin hafifletilmesi, refahı ve işveren ile ilişkilerinin iyileşmesi ancak uluslararası ve İslam’a uygun düzenlemeler sayesinde sağlanabilecektir. Zira ona göre, işçi ve işverenler için manevi bir müfettiş olan helal-haram kavramına sahip olması ve hukuku ahlak kaideleriyle mezcetmesi sayesinde İslam, hakkın ve adaletin teminini garanti etmektedir.

“İş (amel) ve işçi (âmil)” kavramı ile devam eden yazar, fıkıh literatüründe “âmil” lafzının daha ziyade zirai işçi için kullanılırken, sınai işçinin ise “ücretli” anlamına gelen “ecîr” kelimesi ile karşılandığını ifade etmektedir. Yine modern kanunlarda kullanılan işçi kelimesinin İslam hukukundaki kullanımından daha dar olarak *ecîr-i hâs* (hususî işçi) kavramına tekabül

ettiğini belirten yazar, hususi işçiye memurları ve fabrika işçilerini; müş-terek işçiye ise boyacı, terzi, marangoz, tamirci gibi işi tamamlayana kadar ücrete hak kazanamayan işçi türlerini örnek vermektedir.

Yazar kadim Çin, Yunan, Roma, Hitit, İran, Mısır ve Arap uygarlıklarında iş algısı, işçilerin durumu ve işçi sınıfları hakkında malumat vermek üzere bu konuya müstakil bir bölüm ayırmıştır. Devamla İslam'da çalışma konusuna hasrettiği bölümde İslam'ın çalışmaya, el emeğine ve helal kazanca verdiği önem üzerinde duran Şakfe, fakihlerin çalışmayı farz-ı kifâye olarak gördüğünü, ancak kimsenin çalışmaması durumunda bazı meslekleri icra etmenin herkese farz-ı ayn hâle geleceğine dair görüşlerini aktarmıştır.

“İş akdi” kavramına tahsis edilen bölümde ise modern kanunların tanımlarından farklı olarak İslam hukukunun akdi yapılacak olan işin meşru (mübah) bir iş olması, menfaatin malum olması -ki bu da ya işçinin çalışacağı sürenin önceden belirlenmesi ya da yapacağı işin tahdit edilmesi ile olur- ve ücretin akit esnasında belli olması şartlarını koştugu vurgulanmış ve bu şartlar ayrıntılarıyla açıklanmıştır.

Belki de kitabın en önemli kısımlarını teşkil eden ve sırasıyla “İşçinin görevleri” ve “İşçinin hakları” başlıklarını taşıyan bölümlerde, çalışma akdinin işçiye yüklediği ödevler ve bahsettiği haklar İslam hukuku açısından incelenmiştir. Buna göre işçinin temel görevleri; işi bizzat kendisinin yapması, belirlenen müddet içinde fiilen çalışması, işinin hakkını vererek onu en iyi şekilde icra etmesi, iş gereği kendisine emanet edilen malları koruması ve telef ettiklerini tazmin etmesidir. İşçinin hakları başlığı altında ise çalışma hakkı, ücret (ve şartlara göre ücretin yanı sıra yemek, ikramiye, ek ücret, aile yardımı, ücretin artmasını talep, sakatlık ve işten çıkarılma tazminatı) hakkı, çalışma şartlarının iyileştirilmesi ve tazminat hakkı konularına yer verilmiştir. Özellikle bu bölümlerde yazar ilgili hadisler, Mecelle'den maddeler ve fıkıh eserlerinden örneklerle konuları zengin malzeme eşliğinde açık ve anlaşılır bir şekilde ortaya koymakta, gerektiğinde modern kanunlara ve çağdaş fakihlerin görüşlerine de yer vermektedir.

Çalışanların emekliliği, devletin emeklilere bakma sorumluluğu ve iş akdinin sona ermesi konularına ayrılarak sonlandırılan eser, tüm dünyada işçilerin ve iş dünyasının pek çok sorunla mücadele ettiği bir dönemde iş hukukuna ve işçi haklarına temas ederek ilgili problemlere İslami cihetten cevap aramakta ve İslam'ın iş hukuku konusunda koyduğu temel ilkeleri klasik eserlerden istifade ederek gün yüzüne çıkarmaktadır. Diğer yandan yazarın hukukçu bir kimliğe sahip olması sayesinde gerek fıkıh literatürüne

ve gerekse modern kanunlara hâkimiyeti eserde hissedilmektedir. İslam'ın iş hukuku konusundaki temel ilkelerini ana hatlarıyla ortaya koyan eserin, modern hukuki sistemlerdeki eksik yönlere işaret etmesi ve hem işçi-işveren tarafından hem de çalışma alanı açısından İslami prensiplere ve helal-harama riayet edilmeden iş hukukunda gerçek bir adaletin sağlanamayacağına dair vurgusu dikkate değerdir.